

Litteraturgranskningar

KJELL GOLDMANN & HÅKAN KARLSSON (red): *Rivalitet och samexistens. Fem uppsatser om supermakterna*. Studentlitteratur 1987.

Titeln i denna nyutkomna och av Kjell Goldman och Håkan Karlsson redigerade bok belyser det i grunden mycket svårbalanserade dilemma, som konstant har präglat den ömsesidiga relationen mellan USA och Sovjetunionen sedan efterkrigsåren: å ena sidan behovet av att avskräcka och utmanövrera den ideologiska huvudmotståndaren, å andra sidan nödvändigheten av att begränsa spänningen mellan aktörerna för att undvika krig och ytterst en för alla parter katastrofal kärnvapenkonfrontation.

Supermakternas förhållningssätt till varandra har varierat kraftigt från 1945 fram till våra dagar. Perioder av mycket kyliga och konfliktladdade relationer har avlösts av mer samarbetsinriktade tongångar. Det underliggande dilemman har dock hela tiden medfört att avspänningsperioder följts av ökad spänning och vice versa. I princip har utvecklingen följt ett nära nog cykliskt mönster. Avvägningen mellan de två huvudalternativen har haft sin grund i såväl internationell-politiska som interna förhållanden. Själva den starka ömsesidigheten i supermaktsrelationen gör att endera av staterna inte kan ändra sin politik i något avseende utan att motpartens handlande och strategier påverkas. En stabiliserande kraft i de bilaterala relationerna har varit den ömsesidiga förstörelseförmåga kärnvapnen gjort möjlig. Det är en viktig förklaring till varför man under de drygt 40 år, som förlupit sedan andra världskriget, inte fått en direkt militär konfrontation mellan de två antagonisterna.

Förvandlingen av det internationella systemet från extrem bipolaritet under det kalla kriget till en mer uppluckrad och diffus maktfördelning, baserad på bl a ekonomiska maktbaser, har ställt supermakterna inför kravet på omprövning av sina utrikespolitiska strategier såväl gentemot varandra som övriga stater och aktörer. Det är en utbredd uppfattning att deras relativa maktpositioner successivt har försvagats, både mot varandra och omvärlden. Samtidigt som deras militära styrka är exempellös, vittnar särskilt Sovjets ekonomiska stagnation om kraftig försvagning, medan Förenta Staternas

ställning som hegemon i världsekonomin sedan 1970-talets början underminerats av Japan, EG och de nyligen industrialiserade länderna i Asien. En ökad interdependens i världen reducerar i många fall den militära styrkans betydelse. Själva supermaktsbegreppet har mot denna bakgrund ansetts diskutabelt. I den mån någon enda stat kan motsvara de makt- och inflytandekriterier begreppet ställer, är det USA, lyder resonemang. Sovjet kan kallas "junior superpower", och då endast i kraft av sin militära styrka.

Att USA och Sovjet inte är omnipotenta och i påfallande grad visar sig vara politiskt och militärt impotenta tex i konflikter i tredje världen är dock inte liktydigt med att idén om ett särskilt supermaktskollektiv kan avfärdas. De är fortfarande dominerande ideologiska företrädare och utgör på grund av sina enorma vapenarsenaler ett hot mot mänskligheten i en utsträckning som aldrig tidigare i historien varit möjlig för någon eller några stater. De är vidare de enda staterna i världen som kan ikläda sig "supermaktsrollen" gentemot de övriga aktörerna i systemet, och som uppfattas som giltiga bärare av rollen. Att supermakternas relationer är ett utomordentligt viktigt studieobjekt är utgångspunkten för författarna till denna bok.

Boken, som omfattar närmare 190 sidor, inklusive litteraturförteckning och sak- och personregister, består av fem uppsatser skrivna av forskare verksamma i den sk Gruppen för freds- och säkerhetspolitisk forskning vid Stockholms Universitet, med huvudsaklig anknytning till Statsvetenskapliga Institutionen och Utrikespolitiska Institutet. Samtliga bidrag utgår från egen tidigare forskning. Jan Hallenbergs och Bertil Nygrens uppsatser, *Den amerikanska doktrinen om relationerna med Sovjetunionen* respektive *Sovjetunionens avspänningsdoktrin* utgör bägge ytterst komprimerade versioner av deras doktorsavhandlingar, båda framlagda 1984. Bertil Dunérs bidrag om supermakternas interventioner i tredje världen har stora beröringspunkter med ett arbete publicerat 1985-86 i Utrikespolitiska Institutets forskningsrapportserie (No 14). Håkan Karlsson har tidigare skrivit om SALT-förhandlingarna och arbetar f n med en doktorsavhandling om MX-robotarna, USA:s nya interkontinentala försvarssystem. Hans bidrag i denna volym lyder kort och gott *Kärnvapenkonfronta-*

tionen. Goldmann slutligen har på grundval av sin forskning om avspänningsprocessen mellan supermakterna och villkoren för policyomprövningar i utrikespolitiken skrivit en uppsats betitlad *Avspänningsmöjligheter och avspänningshinder*.

Sammantaget täcker de fem uppsatserna ett flertal kärnområden i supermaktskomplexet. De problem man ofta förknippar med antologier gäller emellertid också till dels detta arbete. De enskilda uppsatsernas teoretiska ambitionsnivå varierar. Medan Karlssons och i synnerhet Goldmanns bidrag är övergripande och principiellt hållna, är de övriga mer utpräglat empiriskt – beskrivande till sin karaktär. Den gemensamma nämnaren, dimensionen rivalitet – samexistens, präglar inte samtliga bidrag i den omfattning, man skulle önska. Det innebär att uppsatserna inte i tillräcklig grad är orienterade mot en gemensam begreppslig och teoretisk ram, vilken styr frågeställningar och problemorientering. Det som förenar är det allmänna intresset för USAs och Sovjetunionens världspolitiska handlande i olika frågor, i mindre grad hur detta handlande skall analyseras och vetenskapligt bearbetas. En förklaring torde vara att uppsatserna, eller snarare deras förlagor, inte ursprungligen skrivits i avsikten att publiceras tillsammans.

Bokens uppläggning kan dock också ses som en styrka i så motto att den på ett mindre pretentiöst och abstrakt sätt attraherar läsare med ett allmänpolitiskt intresse men utan avancerad vetenskaplig bakgrund. Det senare innebär dock inte att uppsatserna var och en saknar intresse för kolleger i ämnet, vare sig det gäller att få inblickar i de två supermakternas generella politiska doktriner under hela efterkrigstiden eller mer specifikt de problem, staternas ledare ställs inför i samband med kärnvapenavskräckningen. Särskilt Håkan Karlssons kondenserade framställning över avskräckningsteoriernas utveckling och inbyggda motsättningar tycker jag har stora förtjänster.

Skillnaden mellan första- och andra-slagsförmåga klarläggs, liksom trovärdighetsaspektens centrala roll för en framgångsrik avskräckning. Denna förutsätter både kapacitet (andra-slag-förmåga) och vilja att gå till motangrepp. Vedergällningsförmågan demonstreras bäst genom att atomarsenalerna är redo för direkt användning i händelse av kris. Karlsson visar att avskräckningsstrategi och krigföringsstrategi inte kan ses åtskilda. Problemet, eller paradoxen, uppstår om vedergällningsshotet genom krigsförberedelser inte avskräcker utan snarare provocerar fram ett anfall i förekommande syfte. Medlet att minimera krigsriskerna kan således motverka sitt syfte. Författaren diskuterar vidare initierat olika typer av vedergällningsstrategier, där man skiljer mellan angrepp på fiendens befolkningsscéntra och häns

vapenarsenaler. En satsning på det senare, sk kontrastyrkestrategi, ingår i ett system av mer flexibla motstrategier, men kan likaledes verka provocerande på motparten i och med att hans egna vedergällningsarsenaler blir hotade. Dilemmat uppstår då det finns starka moraliska argument mot vedergällning riktad mot civila mål. Karlsson berör i sammanhanget också diskussionerna om sk skadebegränsning och begränsade kärnvapenkrig.

Den utmärkta redogörelsen för kärnvapenproblematikens olika aspekter har dock några mindre brister. Man skulle tex önska att författaren utförligare diskuterat de rationalitetspostulat, som den dominerande avskräckningslitteraturen från 1960-talet utgår från, inte minst i ljuset av mer sentida forskning inom perceptions- och socialpsykologins område. En kritisk granskning av den på logisk väg härledda teoribildningen hade, tillsammans med en utförligare diskussion om hur den konventionella avskräckningen fungerar under Pax Atomica, också varit av värde. Som läsare efterlyser man referenser till empiriska avskräckningsstudier (exempelvis *George, Smoke, Snyder, Lebow*).

Kjell Goldmanns intressanta och distinkta diskussion om olika stabiliseringsmekanismer såväl beträffande *förutsättningarna* för fortsatt avspänning som *hindren* för densamma fångar på ett föredömligt klart sätt det centrala dilemma, som formulerats i bokens titel, men binder dessutom också samman flera av de tanketrådar som tidigare lagts ut i de övriga uppsatserna. Centralt är växelspelet mellan skilda tröghetsfaktorer och de olika krafter som verkar för förändringar av etablerade utrikespolitiska handlingslinjer. Förändringsfaktorerna, som ytterst kan ge upphov till politikförändringar, kan ha olika upprinnelse, men bottnar inte sällan i ett missnöje med den etablerade politikens effekter, vare sig dessa redan är erfarna och kända eller endast förmodade. I det ena fallet kan det röra sig om en omläggning av en konkret politik, vars oönskade konsekvenser visar sig strida mot centrala mål på exempelvis biståndsområdet (Goldmann talar här om inlärningsprocesser), i det andra om en anpassning till en förändring av de yttre betingelser, som ursprungligen motiverat den gällande politiken, exempelvis en försvars- och rustningspolitisk justering till ett förändrat strategiskt läge i omvärlden. Beslutsalkylen utgår i det senare fallet i högre utsträckning från *prognosticerade* resultat av olika handlingslinjer, något Goldmann kunde framhållit som ett tänkbart särskiljande drag visavi de mer renodlat *erfarenhetsbaserade* inlärningsprocesserna. Under alla omständigheter borde diskussionen om förändringsprocesser på denna punkt ha fått en klarare anknytning till den i besluts- och prediktionsteori utvecklade tanken om analogitänkandets betydelse. (Se tex Stenelöf bok

Foreign Policy Predictions. Studentlitteratur, Lund 1980 och Rystads arbete *Prisoners of the Past. The Munich Syndrome and Makers of American Foreign Policy in the Cold War Era*. Gleerup, Lund 1982.) Förändringar behöver enligt Goldmann slutligen inte alls ha något sakligt samband med den aktuella politiken. Det kan exempelvis vara fråga om att internationella storkriser genom sin turbulens och de kedjereaktioner som uppstår utsätter stater för kraftiga förändringstryck.

Goldmanns kategorisering av stabiliseringsprocesser kan sökas på fyra olika nivåer – den internationella, den inrikespolitiska, den kognitiva och den administrativa-byråkratiska – och omfattar sammanlagt åtta tänkbara verkamma faktorer. Schemat kan betraktas på två sätt: dels som en modell för hur en stabiliserad avspänningspolitik successivt kan växa fram, dels som en förteckning över möjliga förklaringar på olika nivåer. Som inventering täcker Goldmanns uppräknade flertalet relevanta variabler. Faktorer som ideologi, nationella attribut-resurser och politiska systemvariabler uppträder dock endast indirekt i framställningen, liksom socialpsykologiska interaktions- och varseblivningsmekanismer. Frågan är om inte den i den internationellpolitiska litteraturen vanligt förekommande nivågrupperingen *system*, *interaktion* och *aktör* hade tjänat sitt syfte i sammanhanget genom att tydligare klargöra vilka typer av orsaksfaktorer Goldmann i huvudsak arbetar med och vilka han väljer att utesluta. Att tre av de fyra är aktörsvariabler är klart. Goldmann stipulerar att utvecklingen löper från systemnivån och nedefter i den ovan angivna ordningen. Även om Goldmann inte närmare ger sig in på en analys av hur ett eventuellt ömsesidigt växelspel mellan momenten skulle kunna te sig, resonerar han uppslagsrikt och kunnigt om hur de avlöser varandra i en tänkt stabiliseringsprocess, som slutligen utmynnar i ett tillstånd av vad Goldmann benämner "alternativens bortdöende". Att konsolideringen av stabiliseringsprocessen på längre sikt kan vara en funktion av organisatorisk hereditet berörs dock inte närmare. I framställningen saknar man också en utförligare diskussion av de transnationella och sk "transgovernmentala" relationernas betydelse för den sovjetisk-amerikanska avspänningsprocessen. Även om denna typ av relationer vanligtvis inte uppträder på "high-politics"-området kan de tänkas betyda något för stabiliseringen av processen under tex perioder av ökade ekonomiska kontakter mellan de två länderna.

Hallenberg utgår från den sk "cognitive mapping"-tekniken, med vars hjälp forskaren utifrån ett studium av tal och anföranden kan strukturera och organisera ledande aktörers mål och strategival. Med denna teknik kan man också försöka avgöra hur starka de mentala kopplingarna är mellan olika uppfattningar och hand-

lingslinjer, liksom vilken grad av determinism som präglar den undersökta aktörens tänkande beträffande orsakssambandets styrka mellan framtida och samtida fenomen. Hallenbergs tillämpning av tekniken ger en del nya insikter om det amerikanska tänkandet, även om mycket av det som konstateras förefaller vara väl belagt i historiska arbeten eller känt för den politiskt intresserade. Den kronologiska presentationsformen gör emellertid att överblicken försvåras och frågor om kontinuitet och förändring i doktrinen bli undanskymda. Författaren borde i stället omedelbart ha identifierat de gemensamma, förenande doktrinelementen från Truman till Reagan för att därefter mer i detalj ha uppmärksammat de särskiljande dragen. Under alla omständigheter understryker Hallenbergs uppsats den etablerade uppfattningen att amerikansk utrikespolitik bl a är ett resultat av dragkampen mellan olika utrikespolitiska maktcentra och att spänningen mellan grundläggande förhållningssätt till den ryske arvfienden sätter sin prägel på politiken mot densamma. Hallenberg klargör emellertid också att varje nytillträdd administration försöker formulera den ultimativa lösningen på den sovjetisk-amerikanska tvekampen. Lösningsförslagen har i enlighet med den ideologiska övertygelsen skiftat kraftigt, vilket är en av de viktigare förklaringarna till svängningarna i den amerikanska sovjetpolitiken. Uppfattningen att avgörande lösningar "en gång för alla" (s 47) är inom räckhåll framhåller Hallenberg som typiska överhuvudtaget för den politiska kulturen i USA.

Nygrens bidrag, som har en tematisk uppläggning, arbetar mer direkt med en tidsjämförelse, låt vara att tyngdpunkten förlagts till den brezjevnska erans avspänningstänkande. Den sovjetiska avspänningsdoktrinen med rötterna i Chrusjtjovs fredliga samexistensdoktrin från 1956, har enligt Nygren tre dimensioner: en diplomatisk-politisk, en ekonomisk och en som rör klasskampen. Sammanblandningen av dessa tre element har skapat oklarhet om de sovjetiska avsikterna med avspänningspolitiken. En fredlig samexistens som innebär ömsesidig krisreglering och rustningsförhandlingar parade med ekonomiskt samarbete mellan öst och väst utesluter enligt sovjetisk uppfattning på intet sätt en internationell klasskamp, som ytterst syftar till ett skapande av världssocialismen. Rent konkret kan detenteprocessen föras parallellt med sovjetiskt bistånd till tredje världen. Tvärtom utgör avspänningen i mycket en förutsättning för den ideologiska kampen. Nygren karakteriserar avspänningen och den intensifierade ideologiska kampen som en tvillingföreteelse: det ekonomiska och politiska samarbetets ideologiska risker måste neutraliseras. I huvudsak är Nygrens framställning lätt att följa. Stundtals kan man som läsare dock

undra över vilken eller vilka doktriner som analyseras. Det som är en beståndsdel i ett större teoretiskt system kan i ett senare stycke uppträda som en överordnad dimension eller doktrin. En tänkbar förklaring till detta är att det sovjetiska resonemanget, särskilt om det sträcker sig över flera årtionden och bärs fram av olika representanter för den politiska makten, i sig är motsägelsefullt.

Medan dessa fyra bidragen alla håller en god kvalitet och präglas av ambitionen att koncentrerat och med språklig stringens redogöra för omfattande forskningsresultat eller teoretiska debatter, avviker Dunérs till det negativa. Författarens strävan är att analysera den ökade sovjetiska aktiviteten i tredje världen sedan 1970-talets början, bl a mot bakgrund av den sovjetiska tolkningen av avspänningsbegreppet. Uppläggningsen av studien inkluderar även ett försök att skatta Sovjets inflytande till följd av de olika militära interventionerna och att bedöma de amerikanska motåtgärdernas effektivitet. Att tyngdpunkten ligger på det sovjetiska handlandet förklaras med att globaliseringen av den sovjetiska utrikespolitiken inte blivit behandlad på samma utförliga sätt som det amerikanska agerandet i världen.

Uppsatsens huvudsakliga förtjänster finns i det avsnitt, där författaren översiktligt redogör för de sovjetiska aktiviteterna i form av militärt bistånd till länder i Afrika, Asien och Mellanöstern. Termen 'militär intervention', som är central i Dunérs framställning, definieras som just militärt bistånd ("... vapen, militärutrustning eller militär personal till en krigförande part i ett u-land...") (s 121), oavsett om den mottagande parten är en regering eller motståndsrörelse. Även om interventionsbegreppet, liksom flertalet andra begrepp i den samhällsvetenskapliga litteraturen, inte har en allmänt omfattad och giltig innebörd, finns det ändå en kärna, kring vilken flertalet tolkningar kretsar, nämligen att interventionen strider mot eller allvarligt utmanar en aktörs suveränitet och autonomi. Det tycks mig att Dunér lägger för mycket i begreppet om det likställs med militärt bistånd.

En studie av Sovjets globala åtaganden kommer oundvikligen in på de bakomliggande motiven. På denna punkt är Dunér motsägelsefull och stundtals mycket oklar. Å ena sidan vill han härleda det sovjetiska tänkandet genom en sk "analytisk konstruktion" (s 119), å andra sidan konstaterar han – med rätta – att svårigheterna är enorma, varför många av hittills gjorda försök enligt hans förmenande i princip kan avfärdas. Detta hindrar dock inte Dunér från att stipulera en serie sovjetiska drivkrafter och beslutsalkyler, dock utan att åberopa någon enda ryskspråkig källa. Dunérs motiv för att inte utnyttja officiellt sovjetiskt material är att

detta inte avslöjar mycket om de ryska avsikterna. Skulle den principen ha följts av övriga författare till denna bok skulle några av uppsatserna aldrig ha skrivits. Direkt egendomligt blir det när Dunér sås underkänner den amerikanska motstrategin och hävdar att den amerikanska politiken "hänger i luften" (s 138) med hänvisning till sovjetologins brister. Dunérs egna stipulationer är tydligen tillräckliga som underlag för en sådan bedömning. Överhuvudtaget är avsnitten om den amerikanska politiken i tunnaste laget; klassificeringen av amerikanska utrikespolitiska strategier lämnar en del övrigt att önska, liksom resonemanget om sovjetiskt inflytande i de studerade regionerna.

Generellt gör Dunérs framställning ett oredigerat och ofärdigt intryck med många upprepningar, omständliga inledningar och ett påfallande oprecist språkbruk. Bristerna i texten kan förklaras med brådska i samband med bokens tillkomst. Kontroller med ursprungstexten i den av Utrikespolitiska Institutet utgivna forskningsrapporten visar emellertid att så inte kan vara fallet: många av de påtalade bristerna finns redan där. På denna punkt hade man kunnat efterlysa skärpta redaktionella insatser.

Författarna gör inte anspråk på att täcka samtliga aspekter på frågan om supermakternas ömsesidiga relationer. Valet av infallsvinklar har en stark koncentration till doktrinstudier. Tyvärr saknar man emellertid en noggrannare och mer samlad redovisning och analys av de mer betydande och allvarliga bilaterala kriser, som uppstått mellan supermakterna till följd av det övergripande säkerhetspolitiska dilemmat. Den sk krishanteringsproblematiken, dvs hur stater förebygger och eskalerar alternativt dämpar internationella krisförlopp, behandlas i olika bidrag, men oftast indirekt och huvudsakligen utifrån aktörernas egna doktrinperspektiv eller i abstraherad scenarieform (Jfr Goldmann). Som läsare efterlyser man illustrativa fallstudier på området, gärna i kombination med de doktrinresonemang och teorifundament, som presenterats i de förefintliga uppsatserna. Både Christer Jönssons bok *Superpower* från 1984 (Frances Pinter) och den av Alexander George redigerade volymen *Managing U. S. – Soviet Rivalry. Problems of Crisis Prevention* från 1983 (Westview Press) kunde tillsammans med andra arbeten ha utgjort en god stomme för en sådan ansats. Det är notabelt att Georges bok inte finns med i litteraturförteckningen.

Överlag kan dock föreliggande bok – trots ovan diskuterade brister – ses som en god och aptitretande introduktion i ett stort och forskningsmässigt svårforcerat område. Den är i många stycken välskriven och väldisponerad och utrustad med en notapparat och litteraturförteckning, som kan vara till icke ringa glädje för den specialintresserade:

Magnus Jerneck

GUNNEL GUSTAFSSON: *Decentralisering av politisk makt*. 171 sider. Stockholm: Carlssons 1987.

Begrebet decentralisering er mangetydigt, og det anvendes af mange forskellige personer i mange forskellige sammenhænge: kommunalisering, administrativ decentralisering og – ifølge Gustafsson – privatisering. Det generelle indhold af begrebet er spredning af magt, og derfor kan der meget vel ske en centralisering og en decentralisering samtidig, blot inden for forskellige sagområder. Bogens hovedformål angives (p 13) at være at give en nuanceret og saglig beskrivelse af afvejningen mellem centralt, regionalt og lokalt således som den lige nu ter sig, og at analysere de udviklingstendenser, som gjorde sig gældende i 1970erne og 1980erne.

Bogens gennemgående ide er at konfrontere formelle og informelle forhold for at vise afstanden mellem de to sider af virkeligheden – en afstand, som ifølge Gustafsson ikke erkendes af mange. "Den administrative virkelighed" vurderes ud fra tre variable: Kompetence, kultur og organisation, og på grundlag af disse forhold skal den faktiske adfærd i den offentlige sektor kunne kortlægges, og betydningen af andre forhold kan her også tages i betragtning.

Kompetencen omfatter de normer, som angiver arbejds- og ansvarsfordelingen mellem egen organisation og organisationerne i omgivelserne, og de kan være skrevne eller uskrevne, formelle og uformelle, og man må forholde sig til dem, når den faktiske adfærd skal vurderes. Det er udviklingen i forholdet mellem formel og uformel kompetence, bogen tager op til diskussion.

For en nærmere præcisering af det andet begreb, den politisk-administrative kultur, henvises læseren i bilaget til Almond & Verba's *Civic Culture Revisited* fra 1980. Det er her en samlebetegnelse for, hvorledes offentligt ansatte, politikere m fl tænker, mener og opfører sig som personer. Den har ligeledes tre aspekter: formel, informel og faktisk adfærd. Den traditionelle, internationale beskrivelse af svensk politisk-administrativ kultur angives at være langsigtet, saglig og kompromisindrettet samtidig med at der er en klar arbejdsfordeling mellem politikere, embedsmænd og interesseorganisationer. Det er påstande, som bogen tager op til revision.

Organiseringen defineres i bilaget som regelbundne, tilbagevendende aktiviteter. Den er formelt gået i retning af større specialisering og store organisationer. Der tales også om formel og informel organisation – den formelle tilsiger hierarki og relativt klare sektorgrænser, den informelle er ikke sjældent sektoroverskridende og hierarkinedbrydende. Bogen tager forholdet mellem formel og informel organisation op til vurdering.

Materialet er cases, interviews, officielle tryk og be-

arbejdet materiale, incl andre videnskabelige undersøgelser.

Fra slutningen af 1960erne begyndte i den vestlige verden en bevægelse henimod mere medbestemmelse og mindre vægt på effektivitet. Det gik over i politikerforagt. I dagens Sverige er politikerne dem, som *forhandler* et forløb snarere end de er nogle, som *styrrer* henimod et resultat – bortset fra i visse detailbeslutninger. Dvs at andre kanaler end de traditionelle (via stemmeretten) bliver interessante at udforske – hvem har indflydelse i de forskellige kanaler? – jfr den norske magtundersøgelse. Regeringen i Sverige har stået for en decentraliseringspolitik, og det har været de officielle normer for kompetencer, organisation og kultur, som man har søgt at påvirke – med det sigte at gøre implementeringen af de folkevalgtes beslutninger mindre "krængelige" og tidsrøvende. Politikerne på centralt niveau troede øjensynlig, at ordrer og kontrol straks ville ændre forholdene – styringsmulighederne blev ikke ændret trods decentraliseringen. Undersøgelsen viser, at virkeligheden er anderledes end troen: ingen af de interviewede tror, at mål kan opnåes bare ved angivelse af målene. På regionalt niveau interesserer man sig således mere for, hvad der *kan* gøres, end hvad *bør* gøres. Derimod anser de interviewede en kombination af mål, budget og udnævnelser (specielt på centralt hold) for mulige styringsinstrumenter.

Holdningerne til decentralisering varierer blandt de interviewede. Nogle er helt for en decentralisering. Andre mener, at de centrale myndigheder skal sikre en vis retssikkerhed. Forhandlingssystemet *accepteres* derfor modvilligt.

Det billede, læseren får af den svenske, decentraliserede forvaltning på grundlag af de tre grundvariable er forvirrende – hvilket forfatteren er sig bevidst. Formel og informel organisation er indbyrdes modstridende i deres principper. Kompetencerne ligger muligvis fast i lovgivningen, men i realiteten er forvaltningen interorganisatorisk; følgelig er kulturidealet med neutrale embedsmænd og rationel forvaltning milevidt fra det uoverskuelige antal indbyrdes forhandlende personer, som søger at få tingene til at glide så hensigtsmæssigt af sted som muligt; og endelig er organisationsgrænserne mindre interessante, og de temporære (og konstante) netværk og sektorer danner i stedet rammerne for arbejdet.

Det er naturligvis interessante resultater set ud fra udgangspunktet, som var de formelle forhold nævnt oven for. Hvis de svenske politikere, statsvetare og det svenske folk havde forventet, at disse idealer er fremherskende i praksis, må de blive sørgeligt skuffede. Hvis man tager udgangspunkt i de senere års internationale, politologiske litteratur er forundringen nok

noget mindre. Denne litteratur er forfatteren naturligvis bekendt med, men det er lidt svært at følge med i relationerne mellem litteratur og fremstilling. Fremstillingen lider for den videnskabelige læser af den mangel, at noter, henvisninger og kommentarer, som berører det videnskabelige univers, og som vi bruger til at placere det skrevne i sin kontekst, stort set er samlet i et appendix. For at vide, hvilken "skole" forfatteren nu støtter sig til, må man bladere frem og tilbage mellem tekst og bilag og omstille sig fra en form for skrivning til en anden. Resultatet er mangel på præcision, hvilket i hvert fald er ret irriterende for en læser, der ikke er meget godt kendt med svenske forhold.

Samtidig integreres en række af interviewpersonernes reaktioner på forskellige forhold i fremstillingen, som derved løbende er en modificering af forskellige påstande. Også dette er noget forvirrende for den videnskabelige læser – gang på gang kan man komme noget i tvivl om, hvad det nu er, Gustafsson vil forholde sig til. Og hvorledes skal vi som læsere forholde os til det, Gustafsson vil, når vi ikke kan gennemskue "fact" fra "fiction"? I et appendix bringes ganske vist den interviewguide, som er anvendt ved interviews med en række topbureaukrater i Stockholm og i 2 län. Men der er langt fra spørgsmålene i denna guide til de stærkt bearbejdede resultater, som bringes integreret i fremstillingen. Det er totalt umuligt for udenforstående at tage stilling til de udpluk, som bringes i fremstillingen på baggrund af guiden.

Et principielt spørgsmål må rejses. Hvilke relationer er der mellem konklusionerne om den forhandlende forvaltning og decentralisering? I denne bog ses den inter-organisatoriske forvaltning som et resultat af decentraliseringen. I den internationale litteratur ses den samme tider i sammenhæng med decentralisering, somme tider i andre sammenhænge. Man skulle altså kunne forvente, at det er et universalt fænomen, uanset om forvaltningen decentraliseres eller ej.

Men man kunne også tænke sig, at inter-organisation er et fænomen, som trænger sig frem overalt og derved fremtvinger en decentralisering. Sat på spidsen kunne man sige, at politikernes rolle i velfærdsstaten umuligt kan være den stærke ledelses rolle, hvor beslutninger tages og derefter sikres via stærke styrings- og kontrol-instrumenter. Opgaverne er i den moderne stat for mange og for omfattende. "Apparatet" tager derfor magten, men i fraværet af en synlig politisk ledelse må apparatet løbende sikre sig, at der ikke er modstand imod de beslutninger, som alligevel fremkommer, og det sikres ved interorganisatorisk adfærd. Beslutningerne forankres herved løbende i netværket, og får derfor tilstrækkelig legitimitet til at kunne gennemføres. Og hvis der under implementeringen skulle vise sig mod-

stand, vil apparatets forhandlere være nødt til at tage beslutningerne op til revision – styrken var jo netop fraværet af modstand snarere end en tilstedeværelse af omfattende tilslutning.

Et yderligere problem er bogens besvarelse af problemstillingen – en beskrivelse af afvejningen mellem centralt, regionalt og lokalt i dagens Sverige. Hvis man, som jeg, havde forventet en diskussion af, hvilke opgaver der løses centralt, hvilke regionalt og lokalt, evt knyttet til en diskussion af fornuften i denne arbejdsdeling, bliver man skuffet. Indsigten i, hvad der foregår i centraladministrationen i Sverige er i hvert fald yderst tynd efter læsning af bogen. De konkrete cases, som gennemgås i kapitel 5, er alle fra kommunalt niveau, uden reference til centraladministrationens rolle, endsi-ge dens *potentielle* rolle. Men casene giver en god forståelse for, hvordan lokal policy og implementering knyttes sammen i et forløb.

Denne bog giver et interessant indblik, men kun et begrænset overblik. Dens hovedformål, en nuanceret og saglig beskrivelse af afvejningen mellem centralt, regionalt og lokalt således som den lige nu ter sig, er derfor ikke ganske opfyldt. Den lærdom, man kan uddrage af dele af bogen, nemlig at implementeringen af en policy delvis sker i en egodynamik, fortjener en videre teoretisk udvikling, f.eks i en afvejning af "konstanter" i policy-processen sat over for "situationsvariable". Eller, med andre ord, den nomotetiske videnskab konfronteret med en mere hermeneutisk tilgang i lyset af diakrone analyser.

Peter Bogason

MILTON LEITENBERG: *Soviet Submarine Operations in Swedish Waters 1980–1986*, The Washington Papers, Praeger Publishers, Washington D.C. 1987.

Först som sist skall det poängteras att detta inte är någon bra bok och att den minst av allt utgör någon solid forskarinsats. Snarare rör det sig om en hyfsad dokumentation av ett *muckraking*-arbete, utgiven på det amerikanska prestigeföretaget Praeger. En aning misstänksam blir man redan då man läser förordet, vilket skrivits av konfliktforskaren Lawrence Freedman vid King's College: "Even those who do not accept Leitenberg's analysis will find this to be a valuable work of reference". En sådan brasklapp är ägnad att inge vissa farhågor.

Genomgående för bokens alla delar är ett förfarande, som knappast kan anses som tillfredsställande i fråga om ett seriöst forskarhantverk. Leitenberg visar nämligen med eftertryck att han kan tillgodogöra sig svenskt material, åtminstone i fråga om artiklar ur svensk dagspress. I bokens två huvudkapitel visar sig runt 50 % av alla fotnötter referera till artiklar ur SvD eller DN. Författaren har således förlitat sig synnerligen tungt på sekundärmaterial av ett slag som torde vara något otillräckligt för en studie som uppges vara "den slutgiltiga analysen" av ubåtskränkningarna i svenska vatten. På några punkter har dessutom sakfel smugit sig in, bl a blir det amerikanska slagskepp som under uppmärksammade former 1985 mullrade i Östersjön döpt till *Ohio* i stället för *Iowa*, och DN blir omtalat som a *pro-government newspaper*, vilket år 1985 torde ha varit en något missvisande beskrivning.

Ett annat störande element är att författaren här och var stoppar in lösryckta detaljer om ubåtskränkningar i norska vatten, vilket enbart har en förvirrande inverkan. Förfarandet belyser inte författarens resonemang och bidrar absolut inte till ökad klarhet. Det verkar i stället som om det rörde sig om bitar, som han samlat in och som inte riktigt passar in i bilden, men som han ändå vill ha med eftersom han lagt ned möda på dem.

Om värdet av Leitenbergs insats inte består i att det är en pionjärgärning i fråga om bearbetning av nytt och originellt källmaterial, vari består det då? Om värdet är det svårt att uttala sig, men intresset av att studera boken består främst i att den säkerligen kommer att spela en viss roll *over there* när det gäller att forma uppfattningen om Sveriges förmåga – eller oförmåga – att handskas med kränkningarna. Detta är den första större engelskspråkiga studien kring problemet, och det händer ju så sällan att böcker och artiklar på svenska blir lästa i USA . . .

Det första av bokens två huvudkapitel berör händelseutvecklingen i Sverige. Här börjar författaren med att skissera en bakgrund i form av det tidiga 1970-talets försvarsbeslut, vilket enligt Leitenberg fra fick ödesdigra konsekvenser i form av demontering av fasta hydrofonsystem och demobilisering av fregatter och jagare för ubåtsjakt. I ingetdera fallet gjordes något försök att ersätta nedlagda enheter. Vidare anger Leitenberg att försvarsutgifterna till följd av besluten i relativa tal gick ned från 3,1 % till 2,8 % av BNP. Sammantaget ledde dessa faktorer till färre möjligheter för utbåtsobservationer och mindre risker för det land som önskade kränka svenskt territorialvatten.

Leitenberg gör en kronologisk genomgång med början år 1962. Han visar därvid att ubåtarna från 1980 började uppträda mera provokativt. Det nya mönstret var att ubåtarna då de upptäckts flydde *inåt* mot svenskt

inre vatten, att de gjorde där veckolånga uppehåll och att flera ubåtar ofta uppträdde samtidigt. Därtill fanns enligt Leitenberg genomgående karakteristika för de svenska motåtgärderna. Således gjordes trots förändrade IKFN-regler (IKFN = Försvarsmaktens ingripande vid kränkningar av Sveriges territorium under fred och neutralitet m m) 1983 vapeninsatser med avsikt att varken sänka eller skada. Stora restriktioner hade lagts på användningen av verkanseld. Effekten blev varje gång att ubåten kunde fly oskadd.

Allmänt tecknar Leitenberg bilden av en naiv, valhänt och tafatt svensk regering, som inte kan förstå att Sovjetunionen inte tar intryck av de moraliska förmaningar som under senare år blivit svensk utrikespolitikens kännemärke. Svenska befattningshavare präglades enligt Leitenberg länge av önsketänkande, och trodde att ubåtskränkningarna skulle upphöra efter jakten vid Utö 1980, efter U 137:s grundstötning, efter protestnoten till följd av denna, efter Hårsfjärden, efter Ubåtskyddskommissionens rapport 1983 o s v. De upphörde emellertid ingalunda och den svenska regeringen fann sig fångad i en ond cirkel. Den tvingades inse att det inte räckte att predika moral för supermakten. Samtidigt ville enligt Leitenberg ingen svensk regering – vare sig socialdemokratisk eller borgerlig – vidta den åtgärd som skulle ha åvägbringat ett effektivt slut på kränkningarna, nämligen att sänka en ubåt.

Leitenberg menar att den svenska ansiktsförlusten hotade att bli för svår, då Sovjetunionen trots försäkningar om motsatsen, trots två svenska protester och trots avbrutet besöksutbyte och åter normaliserade relationer ändå fortsatte med kränkningsverksamheten. Därför tillkom enligt författaren en medveten svensk strategi, nämligen att *undanhålla* allmänheten information. Kränkningarna tonades ned och inga nationalitetsbestämningar gjordes efter Ubåtskyddskommissionens rapport 1983. Detta inträffade, menar Leitenberg, samtidigt som kränkningarna fortsatte som aldrig förr, med bl a 60 dokumenterade fall under 1983, däribland fem samtidigt under en vecka i september. Istället för att se världen som den var, såg den svenska regeringen den som den borde vara, vilket enligt författaren var ytterligare ett kännemärke för svensk utrikespolitik.

Ett annat genomgående inslag i författarens framställning är en ytterst hårdhänt behandling av Olof Palme. I samband med den sk Ferm-affären anklagas Palme för hyckleri då han starkt kritiserade Carl Bildt för dennes USA-resa samtidigt som statsministerns förtrogne Anders Ferm träffade GRU-mannen Milstein i Washington. Leitenberg menar att Palme avsiktligt förvrängde sanningen, då han vid TV-uppläsningen av Ferns brev utelämnade vissa centrala delar. I samband med ett seminarium i Washington 1983 uppgavs den

sovjetiske Centralkommitté-medlemmen m m Georgij Arbatov ha sagt att ubåtskränkningar var vad en liten stat som Sverige fick räkna med att leva med. Här tillskriver Leitenberg Palme stora mått av naivitet, då han kritiserade den svenska USA-ambassadens rapportering i frågan. Palme sägs av Leitenberg ha varit oförmögen att föreställa sig att kollegan Arbatov, som han arbetat tillsammans med i tre år inom Palme-kommissionen skulle kunna vara i stånd att ljuga inför honom. Leitenberg uppehåller sig också vid Palmes sammanträffande med Gromyko i samband med öppnandet av Stockholmskonferensen 1984. Här beskyller han den svenske statsministern för medvetna lögn. Anledningen var, menar författaren, att det skulle ha varit en personlig ansiktsförlust för Palme att medge att kränkningarna fortsatte och att Sovjet gjorde vad det behagade i svenska vatten trots svenska protestnoter och trots Palmes privata brev till sovjetledningen. Då Palme refererade vad den sovjetiske utrikesministern sagt, fabricerade han därför enligt författaren det som han velat att Gromyko skulle säga och inte vad han faktiskt sade. Leitenberg menar vidare att det rådde stora samarbetsvärigheter mellan Olof Palme och arméledningen och att Palme visade prov på en ständig tendens att vända kritik mot den egna politiken till kritik mot oppositionen för bla bristande säkerhetspolitisk trovärdighet. Som typexempel på det senare framhåller han den sk Bodströmmaffären. Leitenberg framställer faktiskt Palme som en direkt fara för svensk demokrati. Han refererar exempelvis ett yttrande av Palme om att en öppen demokratisk debatt i utrikesfrågor är olämplig i fall då kritiken är orättvis och berör vitala säkerhetsintressen. Ett annat sådant yttrande skulle vara att det ej var förenligt med Sveriges neutralitet att kritisera den sovjetiska ledningens syften, om kritiken sammanföll med USA:s djävulsbilder. Kontentan av Leitenbergs beskrivning av Olof Palme blir en blandning mellan en naiv idealist och en politiker med självhärskartendenser på hemmaplan. Hos läsaren återkommer ändå ständigt frågan: Varför gjorde då Olof Palme allt detta? Ibland får man ett smygande intryck av att Leitenberg skulle vilja addera något mer till beskrivningen av Palme och närmast framställa honom som ren sovjetagent, men i slutändan inte riktigt vågat.

I bokens andra huvudkapitel analyserar Leitenberg de svenska motåtgärderna mot kränkningarna. Här fanns det enligt författaren egentligen bara två alternativ. Det ena bestod helt enkelt i att visa muskler och det andra benämner han (märk termen!) *appeasement*. Enligt Leitenberg valde Sverige det senare alternativet. Det som spelade in här var såväl önsketänkande som den svenska rollen som världssamvete. Enligt Leitenberg fanns

det således en från början given förutsättning, nämligen att inte sänka inkräktaren. Givet detta faktum var det enligt författaren fyra frågor som Sverige måste ställa sig:

1. Fortsatte ubåtskränkningarna?
2. Om ja, varför kunde inte marinen tvinga upp ubåtarna?
3. Om ja, vilken nation var ansvarig?
4. Om Sovjet var den ansvariga staten, hur borde man agera?

På första frågan menar Leitenberg att svaret är ett uppenbart ja. Han ser tre faktorer, som bidrar till att ge ett svar på den andra frågan, nämligen otillräcklig utrustning, dåligt genomförande av ubåtsjaksoperationerna samt politiska restriktioner på militärens handlingsfrihet. På den tredje frågan är svaret också uppenbart, menar Leitenberg. Enligt den identifikation som kunde göras genom upptagningar av kommunikationssignaler och propellerljud m m var det enda teoretiska problemet huruvida det var Sovjetunionen eller Polen som var den ansvariga staten. Givet det faktum att Polens ubåtsflotta är synnerligen begränsad menar Leitenberg att identifikationsproblemet var just teoretiskt och inget mer.

Enligt Leitenberg besvarade Sverige vid två tillfällen fråga 3) och agerade utifrån sitt önsketänkande så som man trodde skulle vara adekvat, men det räckte inte för att besvara fråga 4). I stället valde man att sluta att överhuvudtaget besvara fråga 3) för att slippa gå in på den besvärliga fråga 4).

Leitenberg menar således att en sänkning skulle ha varit det uppenbara sättet att få slut på kränkningarna. En sådan ville alltså inte den svenska regeringen ta på sitt ansvar, trots bla tre uttalanden av Olof Palme om motsatsen. En hypotes som Leitenberg framför är att Sverige ville undvika nationalitetsbestämningar för att Sovjetunionen utan prestigeförlust skulle kunna avblåsa kränkningarna. På den kroken fick emellertid inte den svenska regeringen något napp. Inte utan en viss skadeglädje menar Leitenberg att den svenska regeringen här sitter fast i sin egen neutralitetspolitik, såsom den tolkas av SAP. Han menar att i enlighet med denna tolkning är varje glidning mot NATO otänkbar, då den svenska regeringen i sitt agerande styrs av ett slags ekvidistanstänkande. Enligt detta kan man inte öppet beskriva Sovjets beteende som fientligt. Sovjetunionen var, menar Leitenberg, väl medveten om det svenska dilemma och anklagade därför vid upprepade tillfällen Sverige för att bedriva en alltför västorierad neutralitetspolitik. För att bevara ekvidistansen ville inte Sverige skapa någon onödig anspänning i relationerna till Sovjetunionen. Leitenberg tycker sig kunna skönja en svensk strävan att normalisera förbindelserna sex må-

nader efter varje större incident. Därvid var det enligt författaren oftast svenska ministrar som åkte till Sovjet och inte tvärtom. I balanstänkandet ingick också att sätta in kränkningarna i ett globalt perspektiv och hänvisa till det ökade supermaktsintresset för Nordeuropa. Därvid implicerades USA som medskyldig till utvecklingen. Det är i sammanhanget intressant att notera att en annan amerikansk forskare – James L. Waite, Missouri (*Political Studies at CMSU*, vol 13, n:o 1, Spring 1985) har ställt neutralitetsaspekterna i fokus för ubåtsfrågan. Han menade att den politiska konsekvensen av kränkningarna är att neutralitet bortfallit som trovärdigt säkerhetspolitiskt alternativ och då inte bara för Sverige utan för alla stater.

I en annan del av kapitlet gör Leitenberg en genomgång av tänkbara motiv bakom kränkningarna. På denna punkt gör författaren en nyttig om än långt ifrån heltäckande inventering. Notabelt är exempelvis att Leitenberg inte alls belyser Wilhelm Agrells resonemang om att ubåtskränkningarna ovillkorligen måste ses som en del av den sovjetiska militära planeringen för hela det skandinaviska frontavsnittet. Alltnog, Leitenberg gör en indelning i *militära*, *politiska* och *militäroperativa* motiv, varvid det är något oklart varför den första och den tredje kategorin har skilts åt.

Leitenberg säger sig ha ställt tre frågor till de olika teorier som framförts i debatten: 1. Varför blev just Sverige utsatt för kränkningarna? 2. Varför var förfarandet så provokativt, och varför fortsatte och upprepades kränkningarna sedan de väl upptäckts? 3. Vad var anledningarna till att de inträffade just under 1980-talet? Dock är författaren långt ifrån konsekvent och ställer inte alla frågor till alla teorier. Framför allt underlåter han i mitt tycke att följa upp frågan om varför kränkningarna så ofta upprepades. Vidare underkänner han vissa teorier på grunder, som inte alls är relaterade till de tre frågorna.

Det är två teorier, som Leitenberg hänfört till den militära kategorin. Den första av dessa är Nils Bruzelii teori från *Marinnytt*. Denna gick ut på att den kränkande staten utövade tryck för att Sverige skulle öka ubåtsjaktstyrkan och därigenom försvåra för NATO att använda svenska territorialvatten i krig. Till denna teori ställer Leitenberg frågan varför kränkningarna försiggick på *inre* vatten när *ytre* dugt lika bra för att framföra ett dylikt budskap. Vidare menar han att teorin inte besvarar frågan varför kränkningarna fortsatte sedan de väl hade upptäckts. Dessutom förutsätter teorin, menar Leitenberg, att Warszawapakten i ett krig samsvetsgrant håller sig utanför svensk vatten, medan NATO inte gör det, vilket han håller för att vara ett något osannolikt antagande. Näst på listan kommer översten Jonathan Alford vid IISS teori om sovjetisk *de-*

ception operation. Denna skulle gå ut på att få Sverige att öka ubåtsjaktstyrkan för att istället reallokera resurser från flyget. Det senare skulle nämligen utgöra ett hot mot Sovjets planer att i ett krig inta norska flygfält vid atlantkusten. Fastlandsinvasion skulle däremot inte vara något aktuellt alternativ i den sovjetiska krigsplanningen. Leitenbergs invändning mot detta är att det svenska flyget fortfarande är prioriterat framför ubåtsjaktstyrkorna och att ingen reallokering således skett. Invändningen som sådan ter sig dock poänglös: att inte effekten ägt rum behöver inte betyda att effekten aldrig varit avsedd.

I fråga om de politiska teorierna urskiljer Leitenberg två huvudförklaringar. Dels har Ingmar Oldberg m fl gjort gällande att syftet med kränkningarna skulle kunna vara att varna Sverige för en alltför provästlig orientering. Dylika varningar skulle explicit ha hörts i samband med JAS-beslutet och med den dåvarande amerikanske försvarsministerns Weinbergers besök 1981. Kränkningarna skulle vidare ha till syfte att minska den svenska allmänhetens förtroende för försvaret. Dessa teorier bemöts knappast alls av Leitenberg. Den andra huvudinriktningen är att ett slags *foot-in-the-door*-tänkande skulle utgöra förklaringen till kränkningarna. Syftet skulle vara att vänja Sverige vid att göra eftergifter och acceptera den sovjetiska strävan att mer eller mindre obehindrat utnyttja svenskt territorium. Detta beskrivs främst som ett bisyfte till militär planering. Jonathan Alford återfinns här som en av dem som framfört dylika teorier. Han har bl a spekulerat i att Sovjetunionen i ett krigsläge skulle göra anspråk på att göra flygningar över svenskt territorium.

De militäroperativa motiven rymmer i Leitenbergs genomgång en rad teorier. En förklaring har anförts av den sovjetiske avhopparen Anatolij Sjevtjenko, som menade att sovjetiska ubåtar utforskade svenska vatten för att kunna gömma sig där i ett kommande krig. Leitenbergs fråga var därvid varför de då gömde sig i vitala svenska försvarsområden och hamnbassänger, där risken för upptäckt var som störst. Författaren avvisar även en del andra teorier om militäroperativa motiv. Ett dylikt öde röner exempelvis Ola Tunanders teori att kränkningarna bör ses som ett svar på NATO:s *forward strategy*. Här menar Leitenberg att kränkningarna började långt innan denna strategi antogs. Enligt såväl Örjan Berner som den amerikanske försvarsanalytikern Robert Weinland ska förklaringen till ubåtsintermezzo sökas i den polska krisen 1980–81. Enligt Berner var operationerna ett utslag av att Sovjet sökte en ersättning för Polens befarat bortfallna flankskydd. Leitenberg invänder här – något oklart formulerat – att Sverige i ett krig ändå aldrig skulle blanda sig i några Warszawapaktsoperationer, varför det förefaller osannolikt

att Sverige skulle utväljas att ersätta Polen. Weinland har å sin sida hävdad att Sverige i krig skulle utgöra ett avstamp för en sovjetisk framstöt mot Sydnorge. Före 1980–81 hade Polen enligt denna teori tilldelats uppgiften att täppa till de danska sunden i ett krig. Sverige hade nu blivit ett substitut för en dylik operation. Leitenberg invänder här att det varit enklare för Sovjet att själv överta Polens uppgift i stället för att vidta ett helt nytt slags operation.

Ett centralt inslag i de militäroperativa teorierna är självfallet Ubåtsskyddskommissionens rapport från 1983. Enligt rapporten skulle kränkingsverksamheten kunna syfta till undersökning av kust- och skärgårdsområden, testning av nya system och ny operationstaktik, utbildning av specialenheter, förberedelser för minutläggning m.m. Förre chefen för CIA, Stansfield Turner, har framfört en annan teori, enligt vilken kränkningarna var ett utslag av *Standard Operating Procedures*. Ubåtsbesättningarna måste helt enkelt ha något att göra, och skickades därför på underrättelseuppdrag. Därvid låg de i träning för att i ett krig neutralisera svenska flottan genom att blockera de svenska marinbaserna. Enligt Leitenberg är det emellertid Michael McCWire, som framför den mest plausibla teorin. Liksom Stansfield Turner menar McCWire att avsikten är att ubåtsbesättningarna i ett krig ska slå ut svenska sensorsystem för att "make sure they [the Swedes] are really neutral". Att upptrappningen kom just i början av 1980-talet berodde enligt McCWires teori på en sovjetisk bedömning att krigsriskerna i världen ökat. Det gällde således att "förbereda teatern för krig". Leitenbergs enda invändning är att McCWire företräder en överdriven syn på den sovjetiska bedömningen av ökad krigsrisk. Andra indikationer på en dylik bedömning borde då ha noterats, menar Leitenberg.

På frågan om förklaringen till kränkningarna skall sökas i politiska eller militära motiv svarar Leitenberg egentligen "båda". De politiska påtryckningarna vidtogs för att förändra Sveriges neutralitetspolitik. Avsikten skulle vara att få Sverige att gå med på att Sovjet utförde militära operationer inom svenska territoriella gränser i såväl krigstid som i fredstid.

Leitenbergs slutdom mot svenska regeringens agerande var att detta berövade omvärlden viktiga och otvetydiga bevis för Sovjets benägenhet och vilja att utöva påtryckningar mot grannstater i fredstid. Dessa bevis skulle enligt författaren också ha haft implikationer för Sovjets handlande i krigstid.

Anmälares slutdom mot Leitenbergs bok blir att den väl förtjänar att läsas av den säkerhetspolitiskt intresserade. Anledningen är ingalunda studiens inneboende kvaliteter som forskningsprodukt betraktat. Dessa är

nämigen varken speciellt många eller särskilt påtagliga. Dock är den intressant som debattbok i en tid, då den inhemska svenska diskussionen i ubåtsfrågan återigen intensifierats. Främsta anledningen till läskommandationen är emellertid en annan. Studien kan förmodligen ses som en god indikation på hur man i omvärlden, och då inte minst i USA, betraktar de fruktlösa svenska försöken att hålla sina territorialvatten rena från inkräktande "möjliga ubåtar".

Bo Petersson

SØREN RISBJERG THOMSEN: *Danish Elections 1920–79. A logit approach to ecological analysis and inference*. Politica, 1987.

Jag hade förmånen att under några år vid 70-talets början få samtala om statistiska problem med Carl-Erik Quensel. Jag erinrar mig att vi bl.a. diskuterade Lewin et al.: *The Swedish Electorate 1887–1968*. Quensel var starkt kritisk mot den statistiska metodologi som Lewin och hans statistiska assistenter utnyttjat i arbetet och ifrågasatte vissa resultat och slutsatser. Q skrev en lång recension av arbetet, som publicerades i Statsvetenskaplig Tidskrift (1973).

I Søren Risbjerg Thomsens (SRT) avhandling förekommer på sidan 45 en hänvisning till "Quensel" (1973). I litteraturlistan finns inte någon författare under bokstaven Q. Jag utgår emellertid ifrån att det är Quensels recension som åsyftas. Detta är ett av många irriterande slarvfel i boken.

Det ekologiska problemet

SRT har en ambition liknande Lewins: att beskriva en valmanskårs och väljares beteende över en lång tidsperiod, särskilt med avseende på partibyten – partitrohet och klassröstande. Uppgiften försvåras av bristande tillgång till individdata. Det statistiska materialet består så gott som uteslutande av aggregerade data. Det är först under senare tid man fått tillgång till surveys med intervjudata, som medger direkt studium av individuellt väljarbeteende. Det är ett klassiskt samhällsvetenskapligt problem att med utgångspunkt från aggregerade data – tex uppgifter om röstfördelning på partier i kommuner eller valkretsar – dra slutsatser om enskilda väljares beteende, tex väljares partitrohet eller partibytenbenägenheter. Problemet går i litteraturen under benämningen "det ekologiska problemet" (the ecological fallacy).

I en känd uppsats visade Robinson (1950) att en vanlig (Pearsonsk) korrelationskoefficient beräknad på grupper av individer inte säger någonting om sambandet mellan variablerna på individnivå. Robinson illustrerade med censusdata avseende ras och läskunnighet, där man kände den individuella korrelationen. Något senare visade Goodman (1959) att man under vissa omständigheter kunde utnyttja regression istället för korrelation vid ekologiska studier och därvid tolka regressionskoefficienterna i individuella termer. En förutsättning för Goodmans ansats är att de ekologiska enheterna (kommuner, valkretsar, etc) kan sorteras i homogena grupper, för vilka det kan vara rimligt att ansätta en för gruppen gemensam regressionsmodell. Om man således studerar väljares bytesbenägenhet med utnyttjande av valstatistik för kommuner, skall man kunna dela in kommunerna i grupper, inom vilka det är rimligt att anta åtminstone ungefärligen samma väljarbeteende.

Goodmans ansats har kommit till användning på senare tid bl a i Italien, där forskare vid Milano-universitetet studerat hur italienska väljare byter parti (cf. Borcio & Natale, 1987). SRT ställer sig skeptisk till Goodmans ansats och dess möjligheter och utvecklar själv en statistisk metodologi, som bättre skall klara av det ekologiska problemet. Utöver att ge en beskrivning av den danska valmanskårens beteende med avseende på partityten och klassröstande, har SRT alltså även ambitionen att bidra till en lösning av det ekologiska problemet. Han skriver (s 10):

"... the reader is invited to the presentation of a comprehensive methodological theory for aggregate election statistics which presumably can be used as an instrument for explaining voting behaviour as well at the aggregate as at the individual level."

SRT gör en distinktion mellan

- ekologisk *analys*, där föremålet för analysen är grupper (aggregat) av individer-enheter, och
- ekologisk *inferens*, vars syfte är att leda till uttalanden om individer, t ex väljare och deras beteende.

Terminologin tilltalar inte en statistiker, eftersom det i båda fallen kan vara fråga om vad vi kallar statistisk inferens: dvs data bearbetas i syfte att möjliggöra uttalanden om den mekanism som genererat data.

Det SRT kallar ekologisk inferens tjänar faktiskt två olika syften:

- dels är man intresserad av att beskriva eller förklara individers beteende i termer av någon modellparameter, t ex ett sambandsmått eller en bytesbenägenhet;
- dels kan syftet vara att med någon teknik skapa "kvasidata", som skall ersätta ej tillgängliga individdata

och som sedan kan göras till föremål för en fortsatt analys.

SRT rekonstruerar partibytesmatriser och matriser för klassröstande för de danska folketingsvalen. Johnston (1985) rekonstruerar med en annan teknik motsvarande matriser för engelska valkretsar och parlamentsval och utnyttjar sedan dessa "surrogatdata" för att studera regionala variationer i väljarbeteende. SRT gör iakttagelsen att denna verksamhet i mycket påminner om att göra statistiska prognoser (statistical forecasting): vi låter en statistisk modell prediktera icke tillgängliga observationer.

Johnstons maximum-entropi-metod

Innan vi går närmare in på den metodologi SRT utvecklar, kan en alternativ metod förtjäna en kort presentation. Geografer ställs naturligtvis ofta inför ekologiska problem och har behov av lämpliga matematiskt-statistiska modeller. Inspirerad av en geografisk tradition har Johnston i en serie artiklar och nyligen en monografi (1985) presenterat en metodologi för att med ekologiska data studera lokala variationer i väljarbeteende: maximum entropi-metoden. Skall man vara riktigt noggrann, kanske Johnstons metod bör betecknas som "kvasiekologisk", eftersom vissa surveydata på individnivå utnyttjas.

Utgångspunkten vid tillämpning av entropimetoden är en serie tabeller med marginaler, som ger röstfördelningarna på de olika partierna vid två val, säg de svenska riksdagsvalen 1982 och 1985. Vi disponerar från officiell valstatistik en sådan tabell för var och en av 284 kommuner. Vad som saknas är naturligtvis tabellernas cellvärden: vi vet inte hur många väljare i Lunds kommun som bytt från Socialdemokraterna till Vpk mellan valen 82 och 85. Så länge valhemligheten respekteras kommer vi aldrig att få tillgång till sådana data. Det är naturligtvis inte heller realistiskt att tro att vi som forskare kommer att få tillgång till intervjudata från ett stort antal lokalt utförda surveys. För att studera lokala och regionala variationer i röstbeteende är vi alltså hänvisade till en ekologisk ansats. Utöver nämnda tabellmarginaler har vi också till vårt förfogande en "riksbytesmatris" med bytesbenägenheter skattade på intervjudata.¹ Med hjälp av dessa data, en beräkningsalgoritm och en dator, kan man faktiskt rekonstruera cellvärdena i partibytesmatriserna. Man kan således få en uppskattning av hur många av Vpk's väljare i Lunds kommun som förblivit partiet trogna och hur många som har bytt till, säg Socialdemokraterna.

I en uppsats nyligen visar Berg & Larsson (1987) att Johnstons maximum-entropi-metod exakt motsvarar den metod vi använder vid en loglinjär modell för kontingenstabeller, där man försummar en tredje ordning-

ens samspelseffekt. De på detta sätt uppskattade *lokala* bytesbenägenheterna uppvisar naturligtvis en regional variation, vilken i sin tur kan göras till föremål för statistisk analys (se Johnston, 1985, och även Bjurulf, 1987).

SRT nämner överhuvud inte Johnston och dennes arbeten i sin avhandling. Man kan naturligtvis hävda att Johnston har fokus på regionala variationer och ett korttidsperspektiv, medan SRT ställer den danska valmanskåren i centrum och utvecklar en metodik som skall fungera över en längre tidsperiod. Ändå tycker jag det är en klar brist att SRT inte uppmärksammat geografen Johnston och dennes entropimetod. Ämnet för avhandlingen är "electoral ecology", vilket kan översättas med "studiet av geografiska valdata". Dessutom är det så, att ur matematisk-statistisk synvinkel uppvisar de tre här nämnda ansatserna för ekologisk analys och inferens stora, principiella likheter. Ansatserna ryms alla tre under det statistiska paraplybegreppet: generella linjära modeller (Figur 1).

SRT har en förståelig önskan att framhäva det som skiljer hans ansats från andras. För att rätt kunna värdera SRT's metod och resultat är det emellertid viktigt att man känner till den statistiska teori på vilken den av SRT utnyttjade metodologin grundar sig. Vissa grundantaganden och svårigheter är naturligtvis gemensamma för all statistisk metodologi som ryms inom paraplybegreppet "generella linjära modeller". Vi återkommer härtill längre fram.

Ekologisk analys: likformig sving

Med tillkomsten av Alliansen har ju England inte längre ett utpräglat tvåpartsystem. När man tidigare studerade förskjutningar i röstandelar för de två huvudkon-

kurrenterna Labour och Tories, tyckte man sig se en viss konstans i förändringen över valkretsar. För beskrivning av fenomenet myntades begreppet "uniform swing" (Butler & Stokes, 1974). SRT argumenterar i Kapitel 2 för att förändringen i röstfördelning mellan två val – "the swing" – bör studeras i en logodds skala.

Vi antar med SRT att vi arbetar med enbart två valmöjligheter, säg socialistiskt röstutfall = S och B = borgerligt. Vi bortser alltså från det alltid tillgängliga tredje alternativet: att avstå från att rösta eller att rösta blankt. Sannolikheten för en socialistisk röst (mätt som proportionen socialistiska röster), $\Pr(S)$, kan då relateras till sannolikheten för borgerlig röst, $\Pr(B) = 1 - \Pr(S)$, och kvoten

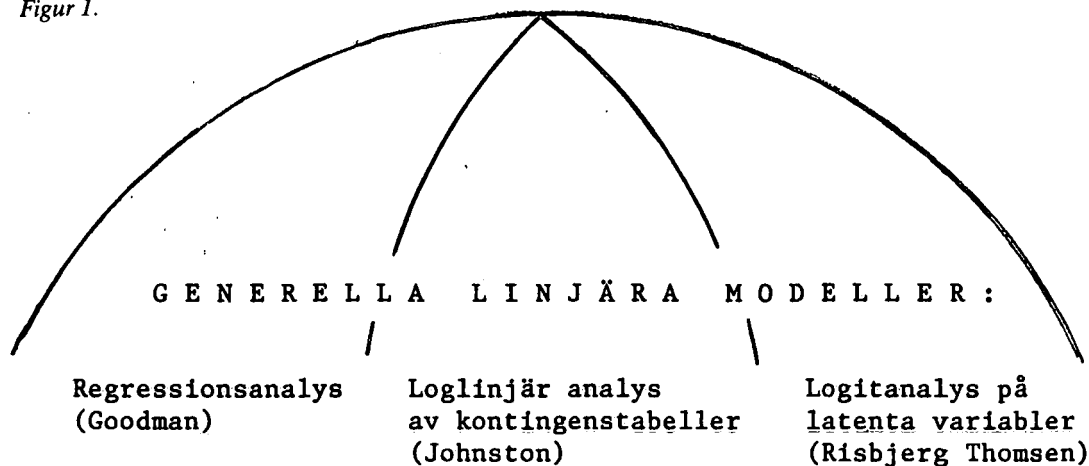
$$\Pr(S)/[1 - \Pr(S)]$$

kallas oddset (för socialistisk röst). När man i statistiskt arbete har att göra med en dikotom variabel, som fallet är här, vilken kan antas vara beroende av ett antal bakomliggande faktorer, ansätter man gärna en linjär modell för det logaritmerade oddset. Man ansätter alltså en modell av typ:

$$\log \Pr(S)/[1 - \Pr(S)] = \begin{matrix} \text{Linjärt} & \text{bakomliggande} \\ \text{uttryck} & \text{variabler} \end{matrix} \quad (1)$$

En modell av typ (1) kallas i statistisk litteratur den linjära logitmodellen. Löser man ut $\Pr(S)$ ur uttrycket (1) – alltså bildar den inversa funktionen – får man sannolikheten $\Pr(s)$ uttryckt som en logistisk funktion av det linjära uttrycket. Den logistiska funktionen har den utmärkta egenskapen att alltid ge predikterade sannolikheter i intervallet (0,1). En modell som är direkt linjär i förklaringsvariabler uppfyller inte detta krav, vilket kan vara besvärande i tillämpningar, t ex ge upphov till negativa, predikterade sannolikheter.

Figur 1.

Studerar vi nu förändringen mellan två val med utfall S_1 och S_2 för våra socialister, kan vi utnyttja modellen (1). Man kan då visa – vilket SRT gör – att om partiets allmänna sociala inriktning och valmanskårens sammansättning (med avseende på bakgrundsfaktorer) inte ändrats nämnvärt mellan valen kan man förvänta sig att den logaritmerade oddskvoten

$$\log[\Pr(S_2)(1-\Pr(S_1)) \cdot \Pr(S_1)(1-\Pr(S_2))]$$

bör vara tämligen konstant över ekologiska områden (valdistrikt, kommuner etc).

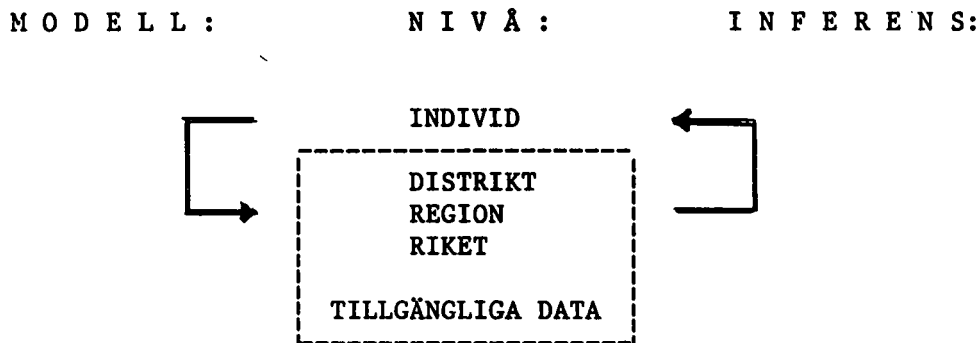
Begreppet "uniform swing" får i SRT's avhandling en intressant belysning med hjälp av logitmodellen (1). Samma logitansats utnyttjas därefter i kapitel 2, vars rubrik är Ecological inference, för att beskriva individuellt väljarbeteende i en tvåvalsituation.

SRT's modell för ekologisk inferens

SRT har alltså den uttalade ambitionen att utveckla en metodik för ekologisk inferens, alltså en metodik baserad enbart på aggregerade data, vilken medger slutsatser om individuellt beteende. SRT konstruerar en modell av logittyp (1) för individuell respons, som därefter summeras (aggregeras) till riks- eller regionnivå via distrikt. För att detta skall kunna genomföras krävs en förenklad parameterstruktur, där vissa parametrar kvarstår oförändrade under aggregeringsprocessen.

Data är endast tillgängliga på aggregerad nivå. SRT utnyttjar ett danskt dataarkiv med 246 fasta ekologiska enheter (distrikt), vilka i stort sett utgörs av kommuner med Köpenhamn delat i valdistrikt. Distrikten är i sin tur grupperade i 8 förmodat homogena regioner. För distrikt och regioner disponerar man valstatistik för perioden 1920–1979 och därutöver viss bakgrundsstatistik. Det är dessa ekologiska data som skall ge skattningar av modellens parametrar. Modellen, med skattade parametrar insatta, skall sedan medge uttalanden –

Figur 2.

inferenser – om individers beteende, t ex de danska väljarnas partitrohet eller deras benägenhet att rösta efter klasstillhörighet. Figur 2 ger en schematisk bild av hur SRT arbetar.

Modellen byggs alltså upp i pilens riktning och så, att inferens blir möjlig i motsatt riktning med utnyttjande av tillgängliga ekologiska data.

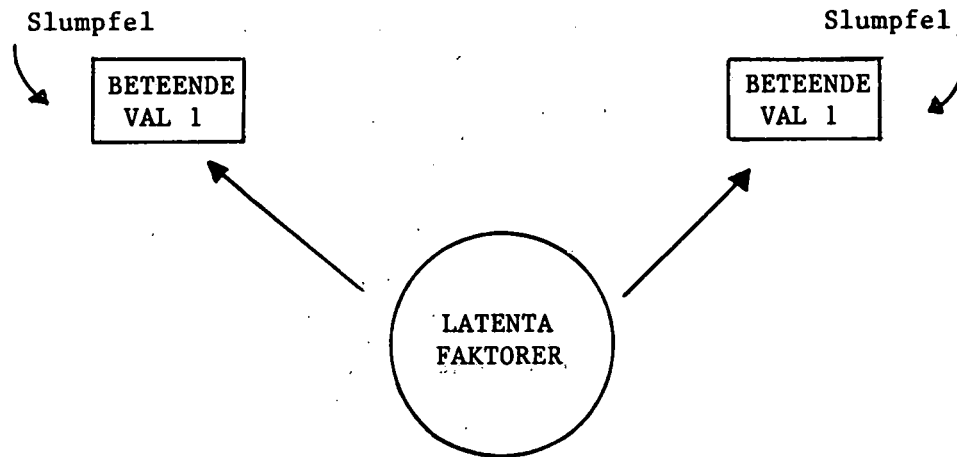
Modellansatsen är som förut (fortfarande en tvåvals-situation) att sannolikheten att en individ skall välja alternativ X i stället för icke- X är en funktion av vissa latenta faktorer eller variabler. Annorlunda uttryckt: sannolikheten för respons X i valsituationen beror på individens position i ett flerdimensionellt rum som bildas av politiskt relevanta dimensioner. SRT nämner här för danskt vidkommande: stad-land och arbetare-borgare. Symboliskt:

$$\Pr(X|\theta) = F(a_0 + a\theta') \quad (2)$$

där θ är en vektor av latenta (underliggande, icke observerbara) variabler och $a = (a_1, \dots, a_k)$ dessas vikter eller laddningar och a_0 en icke-individanknuten parameter, som kan symbolisera partiets allmänna popularitet vid valet ifråga. Individens val av handlingsalternativ bestäms alltså inte entydigt av de latenta faktorerna och deras laddningar men väl hennes *benägenhet* att handla på visst sätt, t ex välja alternativ X . Funktionen F antas inledningsvis vara logistisk, senare som en lätthanterligare approximation används normalfördelningens fördelningsfunktion (egentligen har vi då en "probitmodell" (2) och inte avhandlingsrubrikens "logitmodell"). Båda funktionstyperna tillförsäkrar oss responskurvor som ligger i intervallet (0,1).

Man kan fråga sig här varför SRT arbetar med latenta variabler i modellen (2) och inte manifesta, dvs direkt observerbara bakgrundsfaktorer. En anledning är att i latenta variabelmodeller utnyttjas ett grundläggande oberoendeaxiom. Schematiskt tecknat på gängse sätt:

Figur 3.

Givet värden på de latenta variablerna, är röstutfallen vid två olika tillfällen alltså (statistiskt) oberoende av varandra. Det mycket starka samband mellan utfallen vid två närliggande val, som vi iaktar i all valstatistik, är således enligt modellen att hänföra till vissa gemensamma latenta faktorer. Man känner sig naturligtvis frestad att rita in en beroendepil i Figur 3 mellan de båda valen, om inte annat så för att inkludera en sientrian-effekt! Oberoendeantagandet gör det emellertid lättare för SRT att komma åt de intressanta partibytesbenägenheterna. Latenta faktorer är abstrakta eller hypotetiska storheter, för vilka man är fri att göra vissa bekväma antaganden, t ex om oberoende, eller om multivariat normalfördelning. Med det senare antagandet kommer således aggregeringsprocessen att svara mot enkla operationer på multivariata normalfördelningar.

Latenta variabelmodeller anpassas vanligtvis till data givna i form av kovariansmatriser (Everitt, 1984). Med hjälp av logitmodellen och antaganden om en förenklad parameterstruktur kan SRT visa att för en rekonstruktion av cellfrekvenserna i tabellen

		VAL 2		
		X	\bar{X}	
VAL 1	X			$P_1(X)$
	\bar{X}			$1-P_2(X)$
		$P_2(X)$	$1-P_2(X)$	

($P_1(X)$ och $P_2(X)$ förutsätts kända)

krävs endast varianser i röstandelar över distrikt (räknat i probitskala), samt en tetrakorisk ("en på fyrfältstabeller beräknad") korrelation, dvs just en enkel kovariansmatris! På motsvarande sätt blir SRT i stånd att uppskatta omfattningen av klassröstande (en dikotom klassindelning ersätter Val 2 i tabellen).

Generaliseringen till flervalssystem av den enkla logitmodellen (2) är inte problemfri. Man tvingas således postulera ett "oberoende av irrelevanta alternativ", dvs förhållandet mellan sannolikheten att rösta för parti i och sannolikheten att rösta för parti j är oberoende av de övriga partiernas sannolikheter.² Man går också förlustig lineariteten med en logitmodell för en flervalssituation, vilket innebär att aggregering och disaggregering enligt Figur 2 inte längre är möjlig. För att komma över från den artificiella tvåpartisituationen till den ur tillämpningssynpunkt intressantare situationen med flerpartisystem, måste SRT arbeta med partibytesmatriser som brutits ner till ett antal 2X2-tabeller: ett parti mot alla andra i tur och ordning, inklusive "partiet" icke-röstande. Detta är naturligtvis en svaghet i metodiken. Med såg 12 partier – en inte orealistisk siffra för danska förhållanden – blir antalet 2X2-tabeller 66 stycken. SRT säger sig ha experimenterat med olika referenspartier och utnyttjar "icke-röstande" som sådant. Härvid reduceras antalet subtabeller till 11 stycken i vårt exempel. Med en egenhändigt utarbetad beräkningsalgoritm kan nu SRT framställa partibytesmatriser och matriser som speglar klassröstandet i danska folketingsvalg.

Har partitroheten ökat eller minskat i Danmark under den studerade perioden? Detta är något man naturligtvis inte kan utläsa ur den offentliga statistiken över folketingsvalen. SRT kan rita ett intressant diagram

(s 88), som visar utvecklingen av partilojaliteten under perioden 1920–1979. I ett appendix kan SRT redovisa partitytesmatriser och tabeller med benägenheter att rösta med sin samhällsklass för samtliga danska val som hållits sedan det representativa valsystemet infördes i landet. Detta är tveklöst av stort intresse för såväl historiker som statsvetare, även om viss försiktighet vid handhavandet av SRT's resultat är att rekommendera. SRT's resultat är – förhoppningsvis – goda approximationer av för forskningen annars icke tillgängliga data.

Modellens validitet

Tabellen som följer ger några av de kriterier man utnyttjar vid bedömning av en statistisk modell (familj av modeller):

Tabell 1. Kriterier för statistiska modeller.

Modell:	Parametrar:	Data:
– enkelhet	– teoretisk relevans	– individdata (surveys)
– antaganden	– tolkbarhet	
– anpassning	– skattningar (programvara)	– ekologiska data (officiell statistik)
– validitet		

Quensel ger i sin recension av Lewins et al. arbete ett utmärkt exempel på det önskvärda i att arbeta med teoretiskt relevanta och tolkbara parametrar.³ Eftersom Lewin och hans medarbetare utnyttjar statistik på valkrets nivå, får man vara sparsam med parametreringen – man har ett begränsat antal frihetsgrader. Ett ganska stort antal bakgrundsvariabler sammanfattas sålunda i tre principalkomponenter. Q ställer frågan: hur tolkar man i politiskt-statsvetenskapliga termer en enhetsändring i en principalkomponent? (Denna ändring ger sedan via en regression upphov till en viss ändring, säg i socialdemokraternas röstetal).

SRT utnyttjar inte regressionsansats och slipper kanske i någon mån ifrån tolkbarhetsproblemet med sina latent variabler.⁴ Det som är svårbedömt i SRT's modellansats är de antaganden som görs: hur skall man ur politisk-statsvetenskaplig synpunkt bedöma den serie antaganden om och förenklingar av strukturer som SRT tvingas till för att kunna genomföra sitt modellbygge enligt Figur 2? "Isomorfism" är ett nyckelbegrepp i SRT's modellresonemang och ett antagande om isomorfism ger en förenklad kovariansstruktur för de latent faktorerna, vilket kan utnyttjas vid aggregering. SRT säger sig ha utfört experiment som styrker antagandet om isomorfism (s 54: "I have experimented with many more or less complex assumptions ...").

Man hade gärna velat se en något utförligare motivering och dokumentation i avhandlingen!

För att ta ytterligare ett exempel, motiveras ett homogenitetsantagande över distrikt på följande sätt (s 63):

"This is for example illustrated at Danish elections where surveys made by the Danish Television Company in a single district within a few political regions give valid estimates of voter mobility and class voting. That indicates that with regard to voter mobility and class voting each district is a miniature picture of the whole political region."

Inomregionala olikheter och samspelet individ-parti-omgivning, på vilket Johnston starkt fokuserar i sina arbeten, postuleras bort i SRT's modellresonemang. SRT har i avhandlingen ett beteendevetenskapligt-sociologiskt perspektiv på väljarbeteende snarare än ett statsvetenskapligt.⁵

Vid statistisk analys av data arbetar man vanligtvis efter mallen:

$$\text{MODELL} = \text{DATA} + \text{RESIDUAL}$$

och det gäller att med den matematiskt-statistiska modellen komma "så nära data som möjligt". En uppfattning om hur man lyckats härvidlag ger ett studium av residualerna, det av modellen icke förklarade. Vid tillämpning av SRT's modell för ekologisk inferens föreligger inte data att jämföra med. Det är modellens uppgift att skapa data, eller om man så vill "surrogatdata". Vi har inte tillgång till statistik över väljares partityten eller klassröstande. Det närmaste vi kan komma är surveydata från senare tid, vilka kan utnyttjas för validering. SRT tar det märkliga danska valet 1973 och flödena 1971–1973 som utgångspunkt för en validering av sin modell. Det visar sig att de av modellen predikterade frekvenserna för partitrohet-partibyte inte skiljer sig alltför mycket från motsvarande frekvenser opinionsinstituten räknat fram. Skillnaderna opinionsinstituten emellan är i stort sett av samma storleksordning som mellan modellens prediktioner och opinionsinstituten siffror. SRT är nöjd med resultatet av valideringen och man kan förmoda att tillämpning av SRT's modell för ekologisk inferens ger resultat som är goda approximationer av för oss icke tillgängliga data.

SRT är kritisk mot regressionsansats à la Goodman ("today's most prominent approach for ecological inference", s 45), vilken enligt SRT sviker vid mer än två partier. Man får problem med specifikation av modellen och med multikolaritet. SRT's argument här är välkända och det går inte att bortse från dessa svårigheter. Man kan emellertid genmäla

– dels att ansatsen med latent variabler inte befriar oss från specifikationsproblem,

– dels att metoder finns för att åtminstone lindra multikolaritetsproblemet (tex "ridge regression").

I en SAGE-bok om ekologisk inferens rekommenderar Langbein och Lichtman (1978) en försiktig användning av ekologisk regression. Det är emellertid glädjande att SRT's modell beter sig så väl vid valideringen. Vi har verkligen behov av alternativ till den traditionella regressionsansatsen.

Ytterligare slarvfel

Jag nämnde inledningsvis att en klassisk lundaprofil fått sitt namn felstavat och en referens borttappad i avhandlingen. Det är tyvärr så, att avhandlingen uppvisar en provkarta på slarvfel, olyckliga formuleringar och olämpliga beteckningar. SRT respekterar inte den terminologi och de beteckningar som är gängse i matematisk statistik. Här följer några exempel:

– Fel ord är "graf" för vad som skall kallas "scatterdiagram", dvs datapunkter inprickade i ett diagram med eventuellt inritad regressionslinje.

– Om vektorer införs som kolumnvektorer, krävs ett tecken för transponering, då man går över till radvektorer. SRT utnyttjar ibland primtecken för att markera transponering, ibland gör han det inte. Detta är irriterande och försvårar för läsaren.

– Olycklig beteckning är σ för en kovariansmatris, vars element sedan blir indexerade: σ_{ij} . Σ är en lämplig, konventionell symbol för en kovariansmatris.

– De viktiga statistiska begreppen "validity" och "fit" blandas ihop av SRT. På s 30 skall en viss modells "validity" kunna utläsas ur en "graph" (skall vara plot eller scatterdiagram). Vad som avses är naturligtvis modellens anpassning ("fit"): hur väl modellen förmår fånga upp struktur och variation i ett datamaterial. Validitet är ett vidare begrepp och en modells validitet eller giltighet bör bedömas i ljuset av nya data och den ämneskunskap man besitter. En till data anpassad modell kan råka uppvisa god "fit" men ändå ha klen "validity"!

Avhandlingens värde

Risbjerg Thomsen har gjort en beundransvärd arbetsinsats, då han noggrant arbetat igenom den teoretiska sidan av en modell för ekologisk inferens och följt upp med en omfattande empirisk studie. Jag anser det särskilt förtjänstfullt att Risbjerg Thomsen

– dels startar med en omsorgsfullt och explicit formulerad modell för individuellt beteende,

– dels också utan att vara fackman förmår ge sin modell en fast förankring i matematisk-statistisk teori.

Johnston har sin omfattande publiceringsverksamhet till trots inte presenterat vare sig modell för individuell respons eller en koppling till statistisk teori för sin entropimetod.

Det är glädjande att Risbjerg Thomsen kan demonstrera en styrka hos latent variabelmodeller vid studiet av väljarekologi. Jöreskogs sofistikerade programpaket LISREL har gjort latent variabelmodeller till populära och effektiva analysinstrument i samhälls- och beteendevetenskaper. Man kan med Risbjerg Thomsen förväna över att dessa modeller inte tidigare kommit till användning vid ekologiska studier av partier och väljare.

Jag har redan nämnt att Risbjerg Thomsens resultat torde ha stort intresse för statsvetare och historiker, speciellt då man arbetar med ett längre tidsperspektiv. Risbjerg Thomsens metod är äkta ekologisk och föga datakrävande och utgör därigenom ett värdefullt komplement till ekologisk regression à la Goodman. Johnstons entropimetod kräver survey-data och fungerar följaktligen inte vid historisk forskning. Det skulle vara mycket intressant att se Risbjerg Thomsens metod tillämpad på svenska data.

Sven Berg

Noter och anmärkningar

- 1 Sveriges Officiella Statistik: *Allmänna Valen 1985*.
- 2 Läsaren känner igen från Public Choice litteraturen Arrows välkända och omdiskuterade postulat: "independence of irrelevant alternatives".
- 3 En språklig anmärkning: I avhandlingen förekommer på tre ställen uttrycket "substantial interpretations", som i varje fall för mig låter meningslöst. Jag tror författaren avser: "substantive interpretations", vilket kan översättas med "tolkningar i ämnesmässiga termer".
- 4 Märk emellertid vad Everitt (1984) skriver i sin bok om latent variabler: "*Latent variables – fact or fiction?* One of the major criticisms of factor analysis has always been the tendency for investigators to give names of factors, and subsequently, to imply that these factors have a reality of their own over and above the manifest variables."
- 5 Faktorladdningarna (vektorn a) i modellen (2), vilka karakteriserar partiet, förblir konstanta över aggregeringsprocessen.

Referenser

S Berg and G Larsson (1987). Spatial influence on voter transitions in Swedish local and general elections. Paper presented at the EPRC Workshop in Amsterdam.

- B Bjurulf (1987). The 1985 local elections in Sweden, loyalties and flow-of-votes. Paper presented at the EPRC Workshop in Amsterdam.
- R Borcio and P Natale (1987). The use of aggregate data in the analysis of elector flows. Paper presented at the EPRC Workshop in Amsterdam.
- DE Butler and D Stokes (1974). *Political Change in Britain* (2nd edn). MacMillan, London.
- BS Everitt (1984). *An Introduction to Latent Variable Models*. Chapman and Hall, London.
- L Goodman (1959). Some alternatives to ecological correlation. *American Journal of Sociology*, 64, 610–625.
- RJ Johnston (1985). *The Geography of English Politics*. Croom Helm, London.
- LI Langbein and AJ Lichtman (1978). *Ecological Inference*. SAGE University Paper.
- C-E Quensel (1973). Recension av L Lewin et al.: The Swedish Electorate 1887–1968. *Statsvetenskaplig Tidskrift*.
- WS Robinson (1950). Ecological correlations and the behaviour of individuals. *American Sociological Review*, 15, 351–357.